

ZAKARIÁS KINGA*

A BÍRÓI DÖNTÉSEK ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI FELÜLVIZSGÁLATA TERJEDELMÉNEK DOGMATIKAI KERETEI – A JOGALKALMAZÁS KÖZVETLEN ÉS KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉSÉNEK KONTROLLJA A NÉMET ÉS MAGYAR GYAKORLAT TÜKRÉBEN**

<https://doi.org/10.51783/ajt.2021.4.05>

Az Alaptörvény a bírói döntések elleni alkotmányjogi panasz bevezetésével jelentős változást hozott az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok kapcsolatában. Míg a testület korábban az alkotmányos rend objektív védelmére hivatott utólagos (absztrakt) normakontroll keretei között csak a jogalkalmazás szűk körű felülvizsgálatáig juthatott el, ez a panaszfajta lehetőséget biztosít az alkotmánykonform értelmezés kötelezettségének számonkérése során az Alaptörvényben biztosított jogok érvényesítésére. Az alapjogok (és az alkotmányos jogok) anyagi jogi fogalma önmagában azonban nem elegendő a felülvizsgálat terjedelmének a behatárolásához, ezért az Abtv. a felülvizsgálat terjedelmét – az alkotmányjogi panasz jogorvoslati funkciójával összhangban – az eljárásjogi szempontból releváns alapjogsértésekre korlátozza. A befogadás tartalmi feltételei jelentős mértékben hozzájárulnak a felülvizsgálat terjedelmének meghatározásához, és ezzel az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok hatáskörének elválasztásához. Az egyedi ügyben konkretizált alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés képezi az érdemi alkotmánybírósági felülvizsgálat alapját. A tanulmány megkülönbözteti a közvetlen és közvetett alapjogsértés számonkérését, és egy összehasonlító jogi elemzés keretében arra a kérdésre keresi a választ, hogy hol húzódik a határ a rendes bíróságok hatáskörébe tartozó és az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozó kérdések között.

* PhD, egyetemi docens, PPKE JÁK, 1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30. E-mail: zakarias.kinga.rita@jak.ppke.hu.

** A tanulmány alapjául szolgáló kézirat 2021. február 11-én a Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetében műhelyvita tárgyát képezte. Ezúton köszönöm az opponensek, Gárdos-Orosz Fruzsina (intézetigazgató, tudományos főmunkatárs, TK JTI) és Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (egyetemi docens, ELTE ÁJK) értékes tanácsait, illetve a többi hozzászólónak köszönöm a segítő szándékú észrevételeket. Köszönöm az anonim lektoroknak is a konstruktív javaslatokat.

1. BEVEZETÉS

Hosszú út vezetett – a Jánosi ügytől az alkotmánybíróági kontroll jogegységi határozatokra való kiterjesztésén át – a bírói döntés elleni alkotmányjogi panasz bevezetéséig a magyar jogrendszerbe. Míg a Szövetségi Alkotmánybíróaságról szóló törvény (a továbbiakban: BVerfGG) már 1951-ben lehetővé tette alkotmányjogi panasz hatáskörben a jogalkalmazás felülvizsgálatát,¹ addig az Alkotmánybíróaságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (régí Abtv.) kizárólag az egyedi ügyben alkalmazott norma ellen biztosította az alkotmányjogi panasz benyújtásának a lehetőségét. Tehát az alkotmányjogi panasz a magyar jogrendszerben az utólagos normakontroll egy fajtája volt, amely attól csupán abban különbözött, hogy az indítványozó Alkotmányban biztosított jogának sérelmét feltételezte, és jogerős bírói döntéssel befejezett ügghöz kötődött.² Az Alkotmánybíróaság (a továbbiakban: AB) a Jánosi ügyben kimondta ugyan, hogy az alkotmányjogi panasz jogorvoslat, amely az Alkotmányban biztosított jogok sérelmének orvoslására hivatott, és az alkotmányjogi panasz intézményét ez a jogorvoslati funkció különbözteti meg az utólagos absztrakt normakontrolltól,³ de az alapjogok szubjektív védelmét csupán a hatáskörének túllépésével tudta érvényesíteni. A jogorvoslati funkció ugyanis csak akkor érvényesül a gyakorlatban, ha az AB alkotmányjogi panasz eljárásban hozott döntésének a konkrét ügyre nézve is van jogkövetkezménye, azaz a bírói döntés megváltoztatásához vezethet.⁴ Az Abtv. azonban nem rendelkezett erről, ezért az AB a kifogásolt jogszabályi rendelkezés megsemmisítése mellett – ekkor először és utoljára a régi Abtv. szerinti hatáskörök mellett – megsemmisítette a támadott bírói döntéseket is. Ezt követően az AB más megoldást keresett az individuális alapjogsértések orvoslására, de a hierarchikus jogszabályi rend öreként⁵ – az alkotmányos rend objektív védelmére hivatott utólagos absztrakt normakontroll keretei között – csak a jogalkalmazás

¹ A *Grundgesetz* 93. cikke eredetileg a törvényhozó hatalmazta fel arra, hogy további feladatokat utaljon a Szövetségi Alkotmánybíróaság hatáskörébe, így került be az alkotmányjogi panasz a BVerfGG 90. § (1) bekezdésébe. Az alkotmányjogi panasz végül 1969-ben bekerült a *Grundgesetz* 93. cikk (1) bekezdés 4a. pontjába is.

² Lábady Tamás szerint az Abtv. 48. § szerinti alkotmányjogi panasz „legfeljebb az absztrakt normakontroll mutánsa”. LÁBADY Tamás: „A helyét kereső alkotmánybíráskodás” *Világosság* 1993/1. 38. 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991, 272., 281–282.

³ „A jogorvoslat valamely eljárás során hozott döntés kontrolljának az a fajtája, amely a támadott döntésnek szintén eljárási szabályok alapján történő felülvizsgálatát jelenti a feltárt hiba orvoslása érdekében, a teljes eljárás vagy legalább a döntés felülbírálatának, azaz a döntés megváltoztatásának vagy megsemmisítésének (közvetlen vagy közvetett) jogával.” Varga Zs. András szerint, ha ezt a meghatározást elfogadjuk, akkor az alkotmányjogi panasz jogorvoslat. VARGA ZS. ANDRÁS: „Mit ér a panasz, ha alkotmányjogi?” *Acta Universitatis Szegediensis. Forum Acta Juridica et Politica* 2015/2. 144. Ezzel szemben a jogorvoslat – Bragyova András értelmezésében – egy bírósági vagy más határozat jogi helyességéről való döntés és a határozat jogi státuszának megváltoztatása. Mivel az alkotmányjogi panasz egyik feltételnek sem felel meg, azt nem tekinti jogorvoslatnak. A panasz – álláspontja szerint – nem magatartási normák (az ezen alapuló alanyi jog) érvényesítésére hivatott, hanem kizárólag eljárási jogok érvényesítésére szolgáló jogvédelmi eszköz. BRAGYOVA ANDRÁS: „Az alkotmányjogi panasz fogalma” in Dezső Márta – KUKORELLI István (szerk.): *Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére* (Budapest: Rejtjel 2008) 70., 76–77.

⁵ SÓLYOM László: „Ellenőrzött rendszerváltás” *Világosság* 1991/5. 365–376.

szűk körű felülvizsgálatáig juthatott el két máig ható jogintézmény, az alkotmányos követelmény kidolgozásával és a jogegységi határozatok alkotmányossági felülvizsgálatának megalapozásával.

Minderre tekintettel már 1991-ben felmerült az ún. „valódi” alkotmányjogi panasz bevezetésének az igénye,⁶ és ettől kezdve az – ellenérvek megfogalmazása mellett – a szakirodalomban folyamatosan napirenden volt.⁷ A „valódi” jelző a német típusú, a bírói döntés ellen irányuló alkotmányjogi panaszra utalt, amely – a régi Abtv. 48. §-ában szabályozott, normakontrollra irányuló alkotmányjogi panasztól eltérően – biztosította a jogalkalmazás felülvizsgálatát.⁸ Az Alaptörvény – német mintára – újrashabályozta az AB sokak szerint „féloldalasra sikerült” hatáskörét: bevezette a jogalkalmazás felülvizsgálatára kiterjedő alkotmányjogi panaszt [24. cikk (2) bekezdés d) pont] és az alaptörvény-ellenesség jogkövetkezményeként előírta a bírói döntés megsemmisítését [24. cikk (3) bekezdés]. Ezzel az alkotmányos jogrend objektív védelmével szemben a szubjektív alapjogvédelem került előtérbe, ami lényeges változást jelentett az AB és a rendes bíróságok kapcsolatában is.⁹

A bírói döntés elleni alkotmányjogi panasz eljárás keretében a német Szövetségi Alkotmánybíróság (a továbbiakban: német AB) és az AB is a jogerős bírói döntést vizsgálja felül, és alaptörvény-ellenesség esetén semmisíti meg, így ez az alkotmánybírósági hatáskör már csupán emiatt is szükségképpen feszültséget okoz az AB és a rendes bíróságok viszonyában.¹⁰ Ezért fontos tisztázni, hogy mire terjed ki az alkotmánybírósági felülvizsgálat a gyakorlatban, és mire kellene kiterjednie az AB jogállására és az alkotmányjogi panasz funkciójára tekintettel.

A magyar szakirodalom mind ez idáig nem dolgozott ki differenciált fogalmi keretet, amely alkalmas lehet a bírói döntések alkotmánybírósági felülvizsgálata terjedelmének¹¹ vizsgálatára. Ezért arra törekszem, hogy egy összehasonlító jogi elem-

⁶ LÁBADY Tamás: „A populáris akció és az egyéni jogvédelem biztosítása az alkotmánybírósági eljárásban” *Magyar Jog* 1991/7. 386–390.

⁷ Az egyes álláspontok összefoglalást lásd NASZLADI Georgina: *Alkotmányjogi panasz a magyar alapjogvédelem rendszerében*. Doktori értekezés (Pécs 2016) 23–24. <https://bit.ly/3yggzG3>.

⁸ PACZOLAY Péter: „Megváltozott hangsúlyok az Alkotmánybíróság hatásköreiben” *Alkotmánybírósági Szemle* 2012/1. 68–69.

⁹ Az Alaptörvény hatályba lépésével egyéb tekintetben is átalakult az alapjogvédelem intézményrendszere. Ehhez ld. pl. SOMODY Bernadette: „Az ombudsman alkotmányos szerepvállalása a közjogi átalakítás után” in MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara : a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai 1. kötet* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2018) 609–615.; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „Alkotmánybíróság 2010–2015” in: JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA JTI 2016) 443–453., 464–466.

¹⁰ Pokol Béla szerint a feszültség oka sokkal mélyebb, mégpedig az, hogy az alkotmánybíráskodás generális jellege és az alkotmánybírák általános jogász szerepe áll szemben az európai felsőbírák specializálódott bírói szerepével és szakosodott ismeretanyagával. Pokol Béla: „Generális bíráskodás versus specializált bírósági rendszer. Az alkotmánybíráskodás egy dilemmájáról” *Jogelméleti Szemle* 2014/2. 226–243, 237.; Pokol Béla: *Kettős állam és jogduplázódás: Alkotmányjog és a jogrendszer duplázódása* (Budapest: Alapjogokért Központ 2020) 162, 231–232.

¹¹ A német alkotmánybírósági gyakorlatban és a szakirodalomban eltérő terminust használnak a bírói döntések és a törvények felülvizsgálatának terjedelmére: az előbbire alapvetően a „*Prüfungsumfang*” (felülvizsgálat terjedelme) kifejezést, az utóbbira a „*Kontrollrichte*” (ellenőrzés

zés keretében – a német szakirodalomban kidolgozott fogalmi keretektől kiindulva – kidolgozzam a bírói döntések alkotmánybíróági felülvizsgálatának a gyakorlat rendszerezésén túlmutató,¹² dogmatikailag helyes kereteit.

2. KIINDULÓPONT: A FELÜLVIZSGÁLAT TERJEDELMÉNEK AZ ALAPJOGSÉRTÉSRE KORLÁTOZÁSA

A BVerfGG 90. § (1) bekezdése a felülvizsgálat terjedelmét az alapjogok, valamint az ehhez hasonló alkotmányos jogok sérelmére korlátozza.¹³ Az Abtv. 27. § szerint pedig az Alaptörvényben foglalt jog sérelmére hivatkozva lehet alkotmányjogi panaszt benyújtani. Az alapjogok és az „egyszerű jog” (*einfaches Recht*) elhatárolása – az alapjogok lakonikus tömörségű megfogalmazására tekintettel – a gyakorlatban azonban nehéz.

A német AB számára két lehetőség kínálkozott annak elkerülésére, hogy „szuperbíróssággá” váljék. Egyrészt az alapjogok szűk értelmezése és a felülvizsgálatnak erre az anyagi jogi mércére alapozása. Másrészt a felülvizsgálat terjedelmének az eljárásjogi szempontból releváns alapjogsértésekre korlátozása.¹⁴ A testület az 1957. évi Elfes-ítéletben elvetette az első lehetőséget, és ezzel – már a befogadási eljárás 1963. évi bevezetése előtt – az ellenőrzési jogkör korlátozása mellett döntött.¹⁵

Az Elfes-ítéletben jelent meg először a *Grundgesetz* 2. cikk (1) bekezdésének az a tág értelmezése, amely szerint a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból levezetett általános cselekvési szabadság kiterjed minden – formai és tartalmi szempontból alkotmánykonform törvényben nem tiltott – emberi cselekvésre, függetlenül attól, hogy annak milyen szerepe van a személyiség fejlődésében.¹⁶ A német AB a későbbiekben kiterjesztette az alapjog védelmi körét a szerződési szabadságra,¹⁷ a gazdasági verseny szabadságára,¹⁸ a vállalkozók rendelkezési szabadságára gazdasági ügyekben.¹⁹ Ennek értelmében a bíróság minden törvényt sértése egyúttal alapjogsértést is megvalósít. Tehát az „Elfes-logika” a bíróságok minden jogi hibáját alapjogsértéssé alakítja, amely alkotmányjogi panasz eljárás alapjául szol-

mélisége) kifejezést. Klaus SCHLAICH – Stefan KORIOH: *Das Bundesverfassungsgericht. Stellung, Verfahre, Entscheidungen* (München: C. H. Beck 2018) 215.

¹² A német és magyar alkotmánybíróági gyakorlat rendszerezéséhez lásd ZAKARIÁS Kinga: „A bírói döntések alkotmánybíróági felülvizsgálatának terjedelme a német és magyar gyakorlatban” *Alkotmánybíróági Szemle* 2019/2. 21–35.

¹³ Bár a BVerfGG 90. § (1) bekezdése különbséget tesz az alapjogok és az alkotmányos jogok (a *Grundgesetz* 20. cikk (4) bekezdésében, 33., 38., 101., 103. és 104. cikkében garantált jogok) között, az egyszerűség kedvéért a továbbiakban az alapjogok fogalmat használom.

¹⁴ Ralf ALLEWELDT: *Bundesverfassungsgericht und Fachgerichtsbarkeit* (Tübingen: Mohr Siebeck 2006) 43., <https://doi.org/10.1628/978-3-16-158071-0>.

¹⁵ ALLEWELDT (14. l.) 47–48.

¹⁶ BVerfGE 6, 32 (36).

¹⁷ BVerfGE 8, 274 (328).

¹⁸ BVerfGE 32, 211 (316).

¹⁹ BVerfGE 12, 341 (347).

gálhat.²⁰ Ezért nem alkalmas a német AB felülvizsgálati jogkörének alapjogokra és ehhez hasonló alkotmányos jogokra való korlátozása a német AB és a rendes bíróságok hatáskörének elhatárolására.²¹

Az 1958. évi Lüth-ítélet és az abban kidolgozott alkotmánykonform értelmezés kötelezettsége még inkább összemosza az „egyszerű jog” és az alkotmányjog közötti határokat.²² A Lüth-ítélet szerint az alapjogok egy objektív értékrendet alkotnak (*objektive Wertordnung*), amely minden jogágba kisugárzik. Ezért a törvényeket az alapjogokra tekintettel, az alkotmánynak megfelelően kell értelmezni.²³ Ebben a kisugárzó hatásban (*Ausstrahlungswirkung*) látja a német AB a bírói alapjogokhoz kötöttségének lényegét.²⁴ A kisugárzó hatás figyelmen kívül hagyása alapjogsértést valósít meg, amely alkotmányjogi panasz alapjául szolgálhat.²⁵

A német AB ezzel azt juttatta kifejezésre, hogy a bírói döntések felülvizsgálatának alapja az alapjogok egész jogrendszerre való kisugárzása. Az alapjogok kisugárzó hatása azonban absztrakt módon nem határozható meg, így a testület esetéről esetre dönt a kisugárzó hatás terjedelméről és intenzitásáról. A kisugárzó hatás tehát önmagában nem alkalmas a felülvizsgálat terjedelmének behatárolására.²⁶

Az Alaptörvényben foglalt jog anyagi jogi fogalma sem elegendő önmagában az alkotmánybírósági felülvizsgálat terjedelmének behatárolásához. Az alanyi jogok és az alapjogok ugyanis a magyar jogrendben is sok esetben átfedésben vannak.²⁷ Az AB már a korábbi gyakorlatában „kiolvasztott egy sor további jogot” az Alkotmányban biztosított jog fogalmából.²⁸ Így például átvette – bár szűkebb körben – az általános cselekvési szabadságot a német gyakorlatból.²⁹ Ezen túlmenően az Alaptörvényben foglalt jogok olyan jogokat is magukban foglalnak, amelyek nem minősülnek alapvető jogoknak.³⁰

A fentiek alapján a mire terjed ki a bírói döntések alkotmánybírósági felülvizsgálatának terjedelme kérdésre az lenne a válasz, hogy elvileg minden jogsértésre. Ez ellentétes lenne az AB jogállásával és az alkotmányjogi panasz különleges jogorvos-

²⁰ További szakirodalmi hivatkozásokkal: ALLEWELDT (14. lj.) 47., 105. lj.

²¹ ALLEWELDT (14. lj.) 48.

²² További szakirodalmi hivatkozásokkal: ALLEWELDT (14. lj.) 53., 149. lj.

²³ BVerfGE 7, 198 (205).

²⁴ BVerfGE 7, 198 (207).

²⁵ BVerfGE 7, 198 (206).

²⁶ ALLEWELDT (14. lj.) 56.

²⁷ LENKOVICS Barnabás: Jogelvek és alkotmányjogi panaszok. *Acta Universitatis Szegediensis Forum Acta Juridica et Politica* 2015/2. 87.

²⁸ POKOL (10. lj.) 239.

²⁹ ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybírósági gyakorlat tükrében* (Budapest: Pázmány Press 2019) 224–255.

³⁰ „Az Alaptörvényben biztosított jogoknak két csoportja van. Egyfelől az alapvető emberi és alapvető állampolgári jogok (alapvető jogok, vagy rövid megnevezéssel: alapjogok), melyek az Alaptörvényben jellemzően a Szabadság és felelősség címszó alatt találhatók, másfelől az Alaptörvényben biztosított nem alapvető jogok, vagyis olyan Alaptörvényben biztosított jogok, melyek nem minősülnek alapvető jogoknak [3001/2014. (I. 24.) AB végzés, Indokolás [13]]. Azt, hogy milyen jogokat kell Alaptörvényben biztosított nem alapvető jog alatt érteni, az Alkotmánybíróság gyakorlata alakítja ki. Az Alaptörvényben biztosított jog és az alapjogok fogalma tehát nem teljesen fedi egymás. Ennek ellenére az egyszerűség kedvéért szinonimaként használom ezeket a fogalmakat.

lati funkciójával, ezért a német AB már a hivatalos határozatgyűjtemény első kötetében megalkotta a „különös alkotmányjog” (*spezifisches Verfassungsrecht*) megsértésének alapformuláját.³¹ A BVerfGG módosításról szóló harmadik törvény pedig 1963. augusztus 10-i hatállyal bevezette a nem alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdések kiszűrésére szolgáló befogadási eljárást, amely a *Grundgesetz* 1969. január 29-i módosításával bekerült a *Grundgesetz* 94. cikk (2) bekezdésébe is.

Az Alaptörvény német minta alapján emelte be a bírói döntés elleni alkotmányjogi panaszt a magyar jogrendszerbe, az eljárási szabályokat tartalmazó Abtv. pedig az alkotmányjogi panasz eljárás több elemét, így például a befogadási eljárást a BVerfGG-ből vette át. A német és magyar alkotmányjogi panasz eljárásban is a befogadási eljárás, különösen a BVerfGG 93a. §-ában, valamint az Abtv. 29. §-ában foglalt tartalmi kritériumok képezik a bírói döntések érdemi felülvizsgálatához vezető kaput, ezért jelen tanulmány 3. fejezetében arra a kérdésre keresem a választ, hogy mit jelentenek a bírói döntés ellen irányuló alkotmányjogi panasz befogadhatóságának törvényben előírt ezen tartalmi feltételei, és hogyan járulnak, illetve járulhatnak hozzá a felülvizsgálat terjedelmének behatárolásához.

A bírói döntések érdemi felülvizsgálatának alapját német és a magyar alkotmányjogi panasz eljárásban is az alkotmánykonform értelmezés kötelezettsége képezi. Míg azt Németországban a német AB dolgozta ki az 1958. évi Lüth-ítéletében,³² Magyarországon az Alaptörvény maga mondja ki. Az Alaptörvény 28. cikke értelmében a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.³³ Az alaptörvény-konform értelmezés kötelezettségének célja az Alaptörvényben foglalt jogok érvényre juttatása, amelyet az Alkotmánybíróság az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz eljárás keretében vizsgál.³⁴ Ezért jelen tanulmány 4. fejezetében arra a kérdésre keresem a választ, hogy mire terjed ki a bírói döntések alkotmánybíróági felülvizsgálata az alkotmánykonform értelmezés kötelezettségének ellenőrzése során a gyakorlatban, és mire kellene kiterjednie az Alkotmánybíróság jogállásával és az alkotmányjogi panasz funkciójával összhangban.

³¹ BVerfGE 1, 418 (420).

³² Lényeges, hogy a *Grundgesetz* maga kimondja, hogy a bíróság kötve van az alapjogokhoz: „1. cikk (3) A következő alapjogok közvetlenül kötelező jogként kötelezik a törvényhozót, a végrehajtó hatalmat és az igazságszolgáltatást.”

³³ Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása 2019. január 1-jétől kiegészítette az Alaptörvény 28. cikkét: „A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltelezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”

³⁴ Az alkotmánykonform értelmezés kötelezettsége előfeltételezi, hogy a rendes bíróságok, különösen a Kúria is értelmezi az alkotmányt. Az Alkotmánybíróság és a Kúria alkotmányértelmezése között az a feladatmegosztásból következő különbség, hogy csak az Alkotmánybíróság használhat alkotmányos normaigazolást (az alkotmány kötelező erejének igazolása) az alkotmányossági felülvizsgálat során, a Kúriának a jogrendszer mögötti igazoló indokokat adottnak kell venni, azaz nem kérdőjelezheti meg egy rendelkezés kötelező erejét. FRÖHLICH Johanna: Az Alkotmánybíróság és a Kúria alkotmányértelmezése: Az Alaptörvény R) és 28. cikkei, in: *Alaptörvény érvényesülése II.* 374.

3. A BEFOGADÁS FELTÉTELEI A NÉMET ÉS MAGYAR GYAKORLATBAN

3.1. A BEFOGADÁS FELTÉTELEI A NÉMET GYAKORLATBAN

3.1.1. AZ ALAPVETŐ ALKOTMÁNYJOGI JELENTŐSÉGŰ KÉRDÉS ÉS AZ ALAPJOGOK ÉRVÉNYESÍTÉSÉRE ALKALMASSÁG

A BVerfGG 93a. §-a rendelkezik az alkotmányjogi panasz befogadásáról. Az (1) bekezdés vezette be a német jogrendszerbe a befogadási eljárást (*Annahmeverfahren*) azzal, hogy rögzítette: az alkotmányjogi panaszt a határozathozatal előtt be kell fogadni. A (2) bekezdés állapította meg, hogy mely esetekben kell befogadni az alkotmányjogi panaszt: ha „a) alapvető alkotmányjogi jelentőségű, b) alkalmas a 90. § (1) bekezdésében megnevezett jogok érvényesítésére; ez abban az esetben is fennáll, ha az érdemi döntés megtagadása a panaszos számára különösen nagy hátrányt okozna.”

Ennek megfelelően a befogadás törvényben nevesített egyik kritériuma az, hogy az *alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést* vessen fel (*Grundsatzannahme*), a másik pedig, hogy *alkalmas legyen* az alapjogok és egyéb alkotmányos jogok érvényesítésére (*Durchsetzungsannahme*). Ezek a befogadási feltételek egységesen vonatkoznak mind a bírói döntés elleni, mind a jogszabály elleni alkotmányjogi panaszra. A befogadási feltételek vagylagosak, bármelyik fennállása megalapozza az alkotmányjogi panasz befogadását.³⁵

A német AB szerint:

„[a]z alapvető jelentőség akkor áll fenn, ha az alkotmányjogi panasz olyan alkotmányjogi kérdést vet fel, amely nem válaszolható meg közvetlenül az Alaptörvényből és az alkotmánybírói gyakorlat még nem válaszolta meg azt, vagy a megváltozott körülményekre tekintettel ismét tisztázásra szorul. Az alkotmányjogi kérdés megválaszolása tehát komoly kétséget kell hogy ébresszen. Az alapvető jelentőség megítéléséhez támpontot nyújthat az, hogy az adott kérdés a szakirodalomban vitatott, vagy a rendes bíróságok gyakorlatában eltérően válaszolják meg. Ezen túlmenően annak tisztázásához az egyedi ügyön túlmutató érdek szükséges. Ez például abban az esetben merül fel, ha a jogviták nem jelentéktelen száma esetében irányadó vagy olyan súlyú problémát érint, amely a jövőbeli esetekben jelentőségre tehet szert.”³⁶

A befogadási eljárás bevezetése a BVerfGG-be – annak a *Grundgesetz*-be iktatása előtt – a német szakirodalom egyes képviselői részéről kritikát váltott ki. E szerint a *Grundgesetz* mindenki számára megnyitja az alkotmányjogi panasz benyújtásának a lehetőségét, ezért nem lehet annak indokaként német Alkotmánybíróság teher-

³⁵ Wolfram NETTERSHEIM: „§ 93a [Annahme zur Entscheidung]” in: Tristan BARCZAK (szerk.): *BVerfGG Mitarbeiterkommentar zum Bundesgerichtsgesetz* (Berlin-Boston: De Gruyter 2018) 1381., <https://doi.org/10.1515/9783110451412>.

³⁶ BVerfGE 90, 22 (24).

mentesítésére hivatkozni.³⁷ A befogadási eljárásnak a *Grundgesetz*-be iktatott szabályát pedig az alkotmányjogi panasz kezdeményezésének korlátozásaként értékelik.³⁸ Ezzel szembenálló álláspont szerint a befogadási eljárás feltételei az alkotmányjogi panasz kettős (objektív és szubjektív) funkcióját érvényesítik.³⁹ Az alkotmányjogi panasz elsősorban az egyéni alapjogok védelmére szolgál, de másodsorban – az egyedi ügyön túlmutató jellegére tekintettel – az objektív jogrend alkotmányosságának védelmét is szolgálja.⁴⁰ Ennek megfelelően az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés az egyedi ügyön túlmutató voltával az objektív jogrend védelmét szolgálja, az alapjogok érvényesítésére alkalmasság pedig a szubjektív jogorvoslati funkció érvényesülését. A befogadás tartalmi feltételei tehát az alkotmányjogi panasz funkciójával összhangban biztosítanak lehetőséget a német AB számára az alkotmányjogi panaszok szűrésére.

3.2. A BEFOGADÁS FELTÉTELEI A MAGYAR GYAKORLATBAN

3.2.1. AZ ALAPVETŐ ALKOTMÁNYJOGI JELENTŐSÉGŰ KÉRDÉS ÉS A BÍRÓI DÖNTÉST ÉRDEMBEN BEFOLYÁSOLÓ ALAPTÖRVÉNY-ELLENESSÉG

Az Abtv. 29. §-a két tartalmi feltétel megvalósulása esetén ad lehetőséget az alkotmányjogi panasz befogadására: a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés esetén. A befogadási feltételek között vagylagos viszony van, tehát mindkettő önmagában is indokolhatja az ügy befogadását.

Az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés követelménye – német hatásra – két követelményt állít fel az alkotmányjogi panaszokkal szemben. A követelmény egyik eleme, az alkotmányjogi jelentőségű kérdés fennállása arra hivatott, hogy elhatárolja az alkotmányjogi kérdéseket a különböző jogágakba tartozó szakjogi kérdésektől, amelyek megválaszolása nem tartozik az AB hatáskörébe. Ezen túlmenően – az egyedi ügyön túlmutató jelentőség követelményének felállításával – az objektív jogrend alkotmányosságát kívánja érvényre juttatni. Az AB több ügyben hangsúlyozta: „[a]z alkotmányjogi probléma vizsgálata az egyedi ügyön túlmutató jelentőségű, hiszen az Alkotmánybíróság érdemi határozata a jövőre nézve megfogalmazhatja azokat a szempontokat, amelyeket figyelembe véve a gyülekezési ügyben eljáró

³⁷ Burkhard GEHLE: „§ 93a [Annahme zur Entscheidung]” in: Dieter C. UMBACH – Thomas CLEMENS – Franz-Wilhelm DOLLINGER (szerk.): *Bundesverfassungsgerichtsgesetz Mitarbeiterkommentar und Handbuch* (Heidelberg: C. F. Müller 2005) 1256.

³⁸ GEHLE (37. l.) 1256. Hivatkozással: Klaus STERN: *Handbuch des Staatsrechts* III/2. 1287.; Andreas VOSSKUHL: Art. 94. In: Friedrich MANGOLDT – Hermann von KLEIN – Christian STARCK: *Grundgesetz Kommentar*.

³⁹ GEHLE (37. l.) 1256.

⁴⁰ Stefan RUPPERT – Peter SPERLICH: § 90 [Aktivlegitimation] Dieter C. UMBACH – Thomas CLEMENS – Franz-Wilhelm DOLLINGER (szerk.): *Bundesverfassungsgerichtsgesetz Mitarbeiterkommentar und Handbuch* (Heidelberg: C. F. Müller 2005) 1122.

jogalkalmazók ilyen és hasonló jogvitákban kellőképpen mérlegelni tudnak.”⁴¹ Ez a feltétel az alkotmányjogi panasz kettős funkciójából egyértelműen az objektív jogrend alkotmányosságát kívánja érvényre juttatni.

Az AB az alkotmányjogi kérdés tartalmi befogadási feltételének kibontása során a bírói döntések elleni alkotmányjogi panaszokban – a különös alkotmányjog fogalmát kibontó német formula mintájára – kidolgozott egy formulát, amely behatárolja a felülvizsgálat terjedelmét.

„Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdésének értelmében az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve, amely az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdésének d) pontja szerint a bírói döntéseket az alkotmányosság szempontjából ellenőrizheti. Ezzel összhangban az Alkotmánybíróság hatásköre az Abtv. 27. §-a alapján benyújtott alkotmányjogi panaszok elbírálása során a bírói döntésben foglalt jogértelmezés alaptörvény-ellenességének, alapjogokkal való összhangjának vizsgálatára korlátozódik, és nem terjed ki a bizonyítékok bírói mérlegelésének és értékelésének, illetve a bírósági eljárás teljes egészének ismételt felülbírlására [lásd pl. 3231/2012. (IX. 28.) AB végzés, Indokolás [4]; 3392/2012. (XII. 30.) AB végzés, Indokolás [6]; 3017/2013. (I. 28.) AB végzés, Indokolás [3]]. A tényállás megállapítása és az abban foglalt egyes tények jelentőségének megítélése, mérlegelése a rendes bíróságok feladata – lásd pl.: 3359/2012. (XII. 5.) AB végzés, Indokolás [8]; 3365/2012. (XII. 5.) AB végzés, Indokolás [8]; 3037/2014. (III. 13.) AB határozat, Indokolás [29]–[30]]. Az Alkotmánybíróság gyakorlata az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panaszok elbírálásakor töretlen a tekintetben, hogy a bíróságok ítéleteit csak akkor bírálja felül, ha azok az Alaptörvény megsabta értelmezési tartományt megsértik, és ezáltal a bírói döntés alaptörvény-ellenes lesz.”

A formula időközben kibővült, és az egyedi ügyekhez igazodva különböző megfogalmazásokban él a gyakorlatban. A formulához sok esetben diszítő elemként kapcsolódik a negyedfokú bírósággá⁴² vagy superbírósággá válás elkerülésére törekvés.⁴³

⁴¹ Pl. 3/2013. (II. 14.) AB határozat, Indokolás [33]; 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [21]; 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [20]; 1/2015. (I. 16.) AB határozat, Indokolás [16].

⁴² „A bírói döntés elleni alkotmányjogi panasz azonban nem tekinthető a bírósági szervezeten belül jogorvoslattal (már) nem támadható bírói határozatok által okozott valamennyi jogsérelem orvoslása eszközének. Miként az Alaptörvény és az Abtv. fent idézett rendelkezéseiből is kitűnik, az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszon keresztül is az Alaptörvényt, az abban biztosított jogokat védi. Önmagukban azonban a rendes bíróságok által elkövetett vélt vagy valós jogszabálysértések nem adhatnak alapot alkotmányjogi panasznak. Egyébként az Alkotmánybíróság burkolatlan negyedfokú bírósággá válna [3268/2012. (X. 4.) AB végzés, Indokolás [28]].”

⁴³ „A jogszabályokat a bíróságok értelmezik, az Alkotmánybíróság csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki. Ez a jogkör azonban nem teremthet alapot arra, hogy minden olyan esetben beavatkozzon a bíróságok tevékenységébe, amikor olyan (állítólagos) jogszabálysértő jogalkalmazásra került sor, mely egyéb jogorvoslati eszközzel már nem orvosolható. Sem a jogállamiság elvont elve, sem a tisztességes eljárás alapja, sem a diszkrimináció tilalma nem teremthet alapot arra, hogy az Alkotmánybíróság a bírósági szervezet feletti „superbíróság” szerepébe lépjen, és hagyományos jogorvoslati fórumként járjon el [3325/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [14]].”

Az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés a formula értelmében a bírói döntésben foglalt jogértelmezés alapjogokkal való összhangja (*pozitív meghatározás*). Az alapjogokkal való összhang vizsgálata az Alaptörvény megsabta értelmezési tartomány megsértésének vizsgálatát jelenti. A formula ezzel arra utal, hogy a bírói döntések felülvizsgálatának alapja a jogszabályok Alaptörvénnyel összhangban való értelmezésének kötelezettsége (Alaptörvény 28. cikk). Az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés fennállásának megállapításához elegendő megállapítani az alapjogokkal való összhang, illetve az Alaptörvény megsabta értelmezési tartomány megsértése valószínűségét, mivel annak sérelmét az AB az érdemi eljárásban vizsgálja. A formula példálózó felsorolása alapján nem alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés (*negatív meghatározás*): a bírósági eljárás teljes egészének ismételt felülbírálata; a tényállás megállapítása és az abban foglalt egyes tények jelentőségének megítélése, mérlegelése; a bizonyítékok bírói mérlegelése és értékelése. Mindazonáltal a formula általános megállapításai csupán az irányt adják meg, amely mentén szét lehet választani az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok hatáskörét, így az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés fennállása példákon keresztül nyilvánul meg.

Az alapjog védelmi körének érintettsége sok esetben önmagában igazolja az Alaptörvény megsabta értelmezési tartomány megsértésének valószínűségét.⁴⁴ Az alapjogok ütközése esetén az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés általában utal az ütköző alapjogok mérlegelésének felülvizsgálatára.⁴⁵ Az ügyek jelentős részében annak a lehetősége alapozza meg az Alaptörvény megsabta értelmezési tartomány megsértése valószínűségét, hogy a bírói döntés korlátozza-e a sérülni vélt alapjogot. Ezekben az esetekben is utal az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés a mérlegelés felülvizsgálatára, és sok esetben előrevetíti az érdemi vizsgálat során alkalmazott tesztet.⁴⁶

⁴⁴ Alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek minősült az, hogy az indítványozó személyét ért kritika a véleménynyilvánítás szabadságának védelme alatt áll-e, és így azt az indítványozónak tennie kellett-e, vagy pedig ezen közlések kívül esnek a véleménynyilvánítás szabadságának védelmi körén – 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [24]. Az Alkotmánybíróság alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek tekintette, hogy egy grammatikai szempontból állító mondat vonatkozásában a bizonyíthatósági tesztel vizsgálható, azaz adott esetben tényszerűen, objektíven cáfolható tényállítás esetén miként érvényesülhet a véleménynyilvánítás szabadsága – 3107/2018. (IV. 9.) AB határozat, Indokolás [20]. A sajtó tájékoztató tevékenységét érintő jogszabályi kötelezettségek értelmezése, ezzel összefüggésben a médiatartalom-szerkesztés szabadságának alkotmányos határai is alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek minősülnek – 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [15]; 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [15].

⁴⁵ Az Alkotmánybíróság egyik ügyben megállapította, hogy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés: hol húzódik a véleménynyilvánítás szabadságának és a közhatalmat gyakorló személy becsülete védelmének határvonala – 3322/2019. (XI. 26.) AB határozat, Indokolás [14]. Egy másik ügyben alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésként értékelte azt, hogy véleménynyilvánítás és sajtó szabadsága, valamint a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás kiterjed-e arra, hogy az indítványozó az érintett internetes hírportálon megjelent cikket a jogvita tárgyát képező fényképpel illusztrálja, vagy pedig e cselekménye a felperes emberi méltósághoz való jogából levezethető képmáshoz való személyiségi jogának a megsértését jelenti – 3348/2018. (XI. 12.) AB határozat, Indokolás [19].

⁴⁶ Pl. a 14/2019. (IV. 17.) AB határozatban alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek minősült, hogy a szabálysértési eljárásban minősített cselekmény (a betöredezett járda repedéseinek színes festékekkel való befestése) a szólásszabadság hatálya alatt áll-e, és ha igen, akkor fennálltak-e alkot-

A bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség – az alkotmányjogi panasz alapvető jelentőségének követelményével ellentétben – a panasz sikerességéhez kapcsolódik, az indítványozó egyéni alapjogai sérelmének orvosolhatóságáról szól, és ezzel tulajdonképpen a megnevezett Alaptörvényben foglalt jogok érvényesítésére való alkalmasságáról. Bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség áll fent, ha az Alaptörvénnyel való összhang hiánya a konkrét esetben felveti az indítványozó Alaptörvényben foglalt jogának sérelmét, és az a bírói döntést érdemben befolyásolta, azaz kihatott az érdemi döntésre. A bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség fennállásához elegendő megállapítani az Alaptörvényben foglalt jog konkrét esetben való sérelmének lehetőségét.

A bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség fogalma tehát az alaptörvény-ellenesség kifejezéssel kapcsolódik az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés fogalmához (és ezzel az alkotmányjogi panasz objektív jogvédelmi funkciójához), de azt kiegészíti az indítványozó egyéni jogsérelmének orvosolhatóságával (szubjektív jogvédelmi funkció).

Az Abtv. 29. §-ában foglalt két tartalmi feltétel együtt teremti egyensúlyt az alkotmányjogi panasz objektív és szubjektív funkciója között, ezért fontos tisztán látni, hogy *a konkrét ügyekben mi az alkotmányjogi panasz funkciója és ennek megfelelően melyik tartalmi befogadási feltétel képezi az érdemi alkotmánybírói felülvizsgálat alapját*. Csak így – az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok hatáskörének egyértelmű elhatárolásával – járulhatnak hozzá a tartalmi befogadási feltételek a bírói döntések alkotmánybírói felülvizsgálata terjedelmének a meghatározásához.

Az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés és a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség fogalma azonban sokszor összemosódik az Alkotmánybíróság gyakorlatában,⁴⁷ és az anyagi jogi, illetve a hatásköri korlátok is egybeolvadnak, így nem egyértelmű, mi a befogadás vagy visszautasítás alapja.⁴⁸ A német alkotmánybírói gyakorlat ebben a tekintetben nem követendő példa, mivel a BVerfGG 93d. §-a szerint az alkotmányjogi panasz befogadásának visszautasítását nem kell megindokolni.

mányos korlátozásának indokai, és ezen belül milyen alkotmányossági szempontok befolyásolhatják a szabálysértés fogalmi eleméül szolgáló társadalomra veszélyesség értelmezését – Indokolás [16].

⁴⁷ NASZLADI (7. lj.) 142. Ld. pl. 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, Indokolás [4]; 3127/2019. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [25]; 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [17]; 9/2017. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [16].

⁴⁸ Vissy Beatrix: Alkotmánybírói kontroll az igazságszolgáltatás felett – az alkotmányjogi panasz jogvédelmi funkciója. Doktori értekezés 2021 (kutatóhelyi vitára készített, nem végleges változat) 61.

4. A KÖZVETLEN ÉS „KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉS” KONTROLLJA AZ ÉRDEMI ELJÁRÁS SORÁN A NÉMET ÉS MAGYAR GYAKORLATBAN

4.1. A KÖZVETLEN ALAPJOGSÉRTÉS KONTROLLJA A NÉMET GYAKORLATBAN

4.1.1. A „KÜLÖNÖS ALKOTMÁNYJOG” FOGALMA MINT A KÖZVETLEN ALAPJOGSÉRTÉS FELTÉTELE

A német AB már a hivatalos határozatgyűjtemény első kötetében kimondta: „[a]z eljárás lefolytatása, a tényállás megállapítása és értékelése, a törvények értelmezése és az egyedi esetre alkalmazása továbbra is kizárólag a büntető bíróságok feladata és a Szövetségi Alkotmánybíróság felülvizsgálata alól ki van véve, kivéve ha különös alkotmányjogot sért.⁴⁹ Máig érvényes formáját a „különös alkotmányjog” (*spezifisches Verfassungsrecht*) az 1964-es szabadalom-határozat „Heck’sche-formulájával”⁵⁰ nyerte el:

„Az eljárás lefolytatása, a tényállás megállapítása és értékelése, a törvények értelmezése és az egyedi esetre alkalmazása kizárólag az arra illetékes bíróságok feladata (...). Kizárólag a bíróságok különös alkotmányjogsértése esetén, alkotmányjogi panaszra avatkozhat be a Szövetségi Alkotmánybíróság (...). Különös alkotmánysértés azonban nem azáltal valósul meg, hogy a határozat az egyszerű jogszabályokhoz mérten objektíve hibás, hanem a hibának pont az alapjogok figyelmen kívül hagyásában kell megnyilvánulnia. A Szövetségi Alkotmánybíróság beavatkozásának határai mindazonáltal nem általánosan egyszer s mindenkorra kijelölhetők; az alkotmánybírói mérlegelés számára meg kell maradnia egy bizonyos játéktérnek, amely lehetővé teszi az egyedi eset sajátosságainak figyelembevételét. Általánosan megállapítható, hogy az egyszerű jog alkalmazása mindaddig ki van véve a Szövetségi Alkotmánybíróság felülvizsgálata alól, amíg olyan értelmezési hiba nem merül fel, amely az alapjogok, különösen az alapjog védelmi köre jelentőségének alapvetően téves nézetén alapul, és a konkrét eset vonatkozásában anyagi jogi értelemben is jelentős. Nem áll fenn alapjogsértés pusztán azzal, hogy az egyszerű jog eljáró bíró általi alkalmazása olyan eredményre vezet, amelynek »helyessége« (a szakszerű és megfelelő jogalkalmazás általános értelmében) vitatott, különösen, ha a generálklauzulák alkalmazása során az ütköző érdekek mérlegelése megkérdőjelezhető azért, mert [az eljáró bíró] az egyik vagy másik fél érdekeire túl nagy vagy túl kis súlyt helyezett [BVerfGE 18, 85 (92)].”

Ezzel a formulával a német AB egyértelművé tette, hogy csupán olyan jogértelmezési hiba esetén avatkozik be, amely az alapjogok alapvetően téves értelmezésén alapul feltéve, hogy ez az értelmezés kihat a konkrét ügy megítélésre. A törvények értelmezésének és alkalmazásának felülvizsgálata során a kiindulópontot a mai napig

⁴⁹ BVerfGE 1, 418 (420).

⁵⁰ Karl Heck után nevezték el, aki 1954-től 1965-ig volt a Szövetségi Alkotmánybíróság bírāja.

ez a formula jelenti, ugyanakkor a gyakorlat *kiterjesztette a vizsgálatot az alapjogok védelmi körének figyelembevételén túlmenően az ütköző alapjogok egymással szembeni mérlegelésének felülvizsgálatára is.*

A német AB az 1971. évi Mephisto-határozatában megállapította, hogy az alapjogok mérlegelése elsősorban a rendes bíróságok feladata, így csak akkor állapít meg alapjogsértést, ha az ügyben eljáró bíró nem ismerte fel az alapjogok mérlegelésének szükségességét, arra azonban nem jogosult, hogy a bíróság mérlegelését felülírja.⁵¹ A testület különbséget tett az alapjogok törvényhozó és bírói döntés általi korlátozása között, és az utóbbi tekintetében ekkor még kifejezetten elvetette az arányossági vizsgálatot.⁵²

A „különös alkotmányjog” fogalmát a tudományos szakirodalom részéről azért érte kritika, mert a hatáskörök éles elválasztásra nem alkalmas. A formula egyes szakirodalmi álláspontok szerint üres (*Leerformel*), mások szerint megnevezi a problémát, de nem oldja meg.⁵³ A „különös alkotmányjog” fogalom azt a funkciót mindenképpen betölti, hogy azokat az „egyszerű jogsértésekből” adódó alapjogsértéseket, amelyek csupán a Grundgesetz 2. cikk (1) bekezdése révén nyernek alapjogi relevanciát, kizárja.⁵⁴

4.1.2. A „KÜLÖNÖS ALKOTMÁNYJOG” FOGALMÁNAK KITÁGÍTÁSA

A német AB már a Heck-formulában utalt arra, hogy nem húzza meg mereven a saját felülvizsgálati jogkörének határait, hanem fenntart magának egy bizonyos „játékteret”, amely lehetővé teszi az egyedi eset sajátosságainak figyelembevételét. Ezt a „játékteret” vette igénybe a német AB a bírói döntések felülvizsgálata terjedelmének kiterjesztésére a hetvenes években.

A „különös alkotmányjog” fogalmának kitágítása szempontjából alapvető jelentőségű az 1973. évi Lebach-határozat, amelyben a német AB a rendes bíróságok mérlegelését – a Mephisto határozattól eltérve – a saját mérlegelésével helyette-

⁵¹ BVerfGE 30, 173 (196).

⁵² BVerfGE 30, 173 (196–199). A többségi állásponttal szemben ebben a kérdésben is különvéleményt fogalmazott meg Stein és Rupp-v. Brünneck alkotmánybíró. BVerfGE 30, 173, 200–202., 218–221. Kritikusán: ALLEWELDT (14. lj.) 87. 17. lj.

⁵³ Waldner szerint a formulában foglalt sablonszerű fordulatok lehetőséget biztosítanak a Szövetségi Alkotmánybíróság számára arra, hogy az egyedi esetben megindokolja a kívánt eredményt. Wolfram WALDNER: *Aktuelle Probleme des richterlichen Gehörs im Zivilprozess* (Erlangen: Tenenlohe 1983). Ezzel szemben Steinwedel szerint a formula rámutat a Szövetségi Alkotmánybíróság azon törekvéseire, hogy a rendes bíróságok bizonyos hibáit felülvizsgálhatónak nyilvánítsa, míg másokat kizárjon a vizsgálat alól, mivel azok az „egyszerű jogba” tartoznak. Ugyanakkor elismerte, hogy nehézséget okoz a formula általános megállapításainak a konkrét esetben való egyértelmű alkalmazása. Ulrich STEINWEDEL: *Spezifisches Verfassungsrecht und einfaches Recht. Der Prüfungsumfang des Bundesverfassungsgerichts bei Verfassungsbeschwerden gegen Gerichtsentscheidungen* (Baden-Baden: Nomos 1976) 32–33.

⁵⁴ Markus KENNTNER: „Das Bundesverfassungsgericht, die Kontrolle fachgerichtlicher Entscheidungen und die Verwaltungsgerichtsbarkeit” in Dieter C. UMBACH – Thomas CLEMENS – Franz-Wilhelm DOLLINGER (szerk.): *Bundesverfassungsgerichtsgesetz Mitarbeiterkommentar und Handbuch*. (Heidelberg: C. F. Müller 2005) 16.

sítette azzal, hogy az információs szabadsággal szemben a személyiség védelmének adott elsőbbséget.⁵⁵

A német AB az 1976. évi „Deutschland-Magazin”-ügyben hivatkozott először – a Heck-formulát kiegészítve – a bírói döntések felülvizsgálatának terjedelme és a *beavatkozás intenzitása* közötti összefüggésre:

„[t]ovábbá minél hátrányosabban érinti a bírói döntés eredménye az alperes alapjogát, annál szigorúbb követelményeket kell a korlátozással szemben felállítani, és következésképpen annál behatóbb a Szövetségi Alkotmánybíróság általi felülvizsgálat lehetősége; olyan ügyekben, amelyekben a korlátozás intenzitása különösen magas (vö. BVerfGE 35, 202 – Lebach) mindenképpen jogosult arra, hogy a polgári bíróságok mérlegelését a saját mérlegelésével helyettesítse.”⁵⁶

Az ugyanazon a napon hozott Echternacht-ítéletben hasonló indokolással kiterjesztette a felülvizsgálatot a bíróság mérlegelésén túlmenően az egyes értelmezési hibákra (*einzelne Auslegungsfehler*) is.⁵⁷ Még ugyanabban az évben kiterjesztette az intenzív felülvizsgálatot büntető ítéletekre is, amelyek önmagukban nagyobb intenzitással avatkoznak be az alapjogokba, mint a polgári jogi ítéletek.⁵⁸ Az utóbbi ügyben kiterjesztette a felülvizsgálatot a politikai röplap értelmezésére, azaz a *tényállás értékelésére* is.⁵⁹

A német AB az alapjogba való intenzív beavatkozásnak minősítette a *Grundgesetz* 5. cikkében biztosított kommunikációs alapjogok (véleményszabadság és művészetek szabadsága) korlátozását büntetőjogi⁶⁰ és magánjogi ügyekben,⁶¹ valamint – a *Grundgesetz* 6. cikk (2) bekezdésében biztosított neveléshez való joggal összefüggésben – a szülői felügyeleti jog korlátozását.⁶² Míg büntető ügyekben a büntetőjogi szankció súlyára hivatkozott a súlyos korlátozás indokaként, polgári jogi ügyekben a konkrét ügyön túlmutató visszatartó hatásra, amely alkalmas arra, hogy a jövőben elrettentsen az alapjog gyakorlásától.⁶³ Azt is megállapította, hogy ennek a megelőző hatásnak nem csupán a *Grundgesetz* 5. cikkének védelmében kell érvényesülnie, hanem az államhatalom minden döntése esetében. Különösen igaz ez a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata esetén, mivel a közjogi jogvitákban – szemben a magánjogi jogvitákkal – az alapjogok közvetlenül hatnak.⁶⁴

⁵⁵ BVerfGE 35, 202 (219).

⁵⁶ BVerfGE 42, 143 (149).

⁵⁷ BVerfGE 42, 163 (168).

⁵⁸ Roman HERZOG: Das Bundesverfassungsgericht und die Anwendung einfachen Gesetzesrecht, in: Hartmut MAURER (szerk.): *Das akzeptierte Grundgesetz. Festschrift für Günter Dürig zum 70. Geburtstag* (München: C. H. Beck 1990) 440.

⁵⁹ BVerfGE 43, 130 (138) HERZOG (58. lj.) 440.

⁶⁰ BVerfGE 43, 130; 67, 213; 81, 278, 83, 130.

⁶¹ BVerfGE 42, 163; 86, 1; 93, 266 (292, 295); 119, 1 (22).

⁶² BVerfGE 60, 79 (91).

⁶³ SCHLAICH–KORIOTH (11. lj.) 229.

⁶⁴ SCHLAICH–KORIOTH (11. lj.) 244. Hivatkozással a következő határozatokra: BVerfGE 52, 223 (249); 64, 46 (58). Különösen alapos a felülvizsgálat a menedékjogi ügyekben, mivel a menedékjog közvetlenül a *Grundgesetz* 16. cikk (2) bekezdéséből következik. BVerfGE 81, 58; 81, 142; 83, 216.

A következmény pedig a *teljes körű felülvizsgálat (Nachprüfung in vollem Umfang)*.⁶⁵

A német AB a kiterjesztett Heck-formula alapján azt vizsgálja, hogy a bíróság elvégezte-e a mérlegelést, ennek során figyelembe vette-e az alapjogok szempontjából jelentős körülményeket, illetve a mérlegelés az alapjogok tartalmára tekintettel helyes-e. Az első esetben a mérlegelés hiányát állapítja meg (*Abwägungsausfall*), a második esetben azt, hogy hiányos a mérlegelés (*Abwägungsdefizit*), a harmadik esetben pedig a saját mérlegelésével helyettesíti a bíróság mérlegelését (*Abwägungsfehleinschätzung*).⁶⁶

A szakirodalomban uralkodó álláspont szerint elfogadható ugyan, hogy az alapjogok intenzív korlátozása különösen alapos alkotmánybírósági felülvizsgálatot igényel, ez azonban az anyagi jogból következik, így nem hozható közvetlen összefüggésbe a felülvizsgálat terjedelmével.⁶⁷ Egyesek szerint már önmagában az megkérdőjelezhető, hogy az alkotmánybírósági gyakorlat a felülvizsgálat terjedelmének meghatározása érdekében „előre hozza” a korlátozás érdemi vizsgálatát, ami a mércék összekeveredéséhez vezet.⁶⁸ Mások szerint az a feltételezés kérdőjelezhető meg, amely szerint a német AB felülvizsgálati hatásköre eljárásjogi szempontból korlátozott. Nem a felülvizsgálat terjedelme korlátozott ugyanis, hanem az abból levont következtetések. Ezért az intenzitás formula a német AB anyagi jogi mérlegelésének kifejeződése.⁶⁹

4.2. A KÖZVETLEN ALAPJOGSÉRTÉS KONTROLLJA A MAGYAR GYAKORLATBAN

4.2.1. AZ ALAPTÖRVÉNYBEN BIZTOSÍTOTT JOGOK ALKOTMÁNYOS TARTALMÁNAK SÉRELME MINT KÖZVETLEN ALAPJOGSÉRTÉS

Az AB a 3/2015. (II. 2.) AB határozatban egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy *a bírói döntések felülvizsgálatának alapja a jogszabályok Alaptörvénnyel összhangban való értelmezésének kötelezettsége*.⁷⁰ A bírói döntésben foglalt jogértel-

⁶⁵ SCHLAICH–KORIOTH (11. lj.) 230. Hivatkozással a Mutzenbacher határozatra: BVerfGE 83, 130 (145).

⁶⁶ ALLEWELDT (14. lj.) 102.

⁶⁷ További szakirodalmi hivatkozásokkal: ALLEWELDT (14. lj.) 91. 44. lj. Korábban egyetértőleg: ARNO SCHERZBERG: *Grundrechtsschutz und „Eingriffintensität“*. *Das Ausmaß individueller Grundrechtsbetroffenheit als materiellrechtliche und kompetenzielle Determinate der verfassungsgerichtlicher Kontrolle der Fachgerichtsbarkeit im Rahmen der Urteilsverfassungsbeschwerde* (Berlin: Duncker&Humblot 1989) 223–233.

⁶⁸ SCHLAICH–KORIOTH (11. lj.) 233.

⁶⁹ DIETER LINCKE: Die Bedeutung der Eingriffsintensität für den Umfang der Nachprüfung gerichtlicher Entscheidungen durch das Bundesverfassungsgericht. Ein Aspekt zur Abgrenzung einfachen Rechts von spezifischem Verfassungsrecht, *EuGRZ* 1986, 60., 72.

⁷⁰ „[a]z Alaptörvény 28. cikke szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét első sorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvénynek ez a rendelkezése a bíróságok számára alkotmányos kötelezettséggént írja elő, hogy ítélkező tevékenységük során a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék [...]. Ebből a kötelezettségből

mezés Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálata a gyakorlatban annak vizsgálatát jelenti, hogy *a bíróságok felismerték-e az ügy alapjogi vonatkozásait, és azokra figyelemmel, az érintett alapjog alkotmányos tartalmát érvényre juttatva értelmezték-e az alkalmazandó jogszabályokat*. Az AB – az Alaptörvény 28. cikkére hivatkozással – elsősorban az alapjogok védelmi körének⁷¹ figyelembe vételét kérte számon a bíróságokon.⁷²

Az AB azonban *kiterjesztette a felülvizsgálatot a bírói mérlegelésre azokban az esetekben, amikor az alapjogok ütközése az alapjogok védelmi körének szintjén megoldható*. Ez a mérlegelés az egyik alapjog védelmi körének a megrövidítését jelentheti a másik alapjog korlátozásának igazolása érdekében.⁷³

Az Alkotmánybíróság az egyszerű törvények alkotmánykonform értelmezésének és alkalmazásának felülvizsgálata során kifejezetten kizárta annak megítélését, hogy a bíróság döntése az ügyben meghozható egyedüli helytálló döntés-e, vagy hogy a bírói törvényértelmezés, a bizonyítékok mérlegelése, valamint az azokból levont következtetések helyesek-e.⁷⁴ Ezen túlmenően azonban az Alkotmánybíróság – a német AB-hoz hasonlóan – *teljes körűen felülvizsgálja a bírói mérlegelést*.

4.2.2. AZ ALAPTÖRVÉNYBEN BIZTOSÍTOTT JOGOK ALKOTMÁNYOS TARTALMÁNAK KITÁGÍTÁSA

Az Alkotmánybíróság – a fentiek szerint – elsősorban az alapjogok védelmi körének figyelembevételét kérte számon a bíróságokon. A bíróságok mérlegelését azonban nem csupán az alapjogok védelmi körének figyelembevétele körében értékelte, hanem kiterjesztette a mérlegelés felülvizsgálatát az arányossági teszt alkalmazásának felülvizsgálatára.

következik, hogy a bíróságnak a jogszabályok adta értelmezési mozgástér keretein belül azonosítania kell az elé kerülő ügy alapjogi vonatkozásait, és a bírói döntésben alkalmazott jogszabályokat az érintett alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmeznie. A bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálatát lehetővé tevő alkotmányjogi panasz (Abtv. 27. §) az Alaptörvény 28. cikkének érvényesülését szolgáló jogintézmény.” – Indokolás [17]–[18].

⁷¹ Az AB szinonimaként használja az alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalma és a védelmi köre fogalmakat. Az alapjogi dogmatika különbséget tesz a két fogalom között. Az alapjogok tárgyi védelmi köre az alapjog gyakorlását megvalósító magatartások potenciális védelmét foglalja magában, amely a törvényben foglalt korlátozási lehetőségekre tekintettel csökkenhet. Az alapjogok normatív tartalma pedig a korlátozás eredményeként kapott végleges tartalom.

⁷² Pl. a 3328/2017. (XII. 8.) AB határozatban egy büntetőügyben hozott ítélet alkotmányossági felülvizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy a „bíróság felismerte az ügy alapjogi relevanciáját, érvényesítette a közügyek vitatásával összefüggő, magasabb szintű alkotmányos védelem garanciáit, és döntését az arra vonatkozó alkotmányos követelménnyel összhangban hozta meg.” – Indokolás [98].

⁷³ Pl. a 3001/2018. (I. 10.) AB határozatban a két történész közötti jogvitát eldöntő polgári jogi ítélet alkotmányossági felülvizsgálata során is látszólag pusztán az alapjogok védelmi körének figyelembe vételét kérte számon. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az alkotmányjogi panasszal támadott bírói döntésben foglalt jogértelmezés összhangban áll az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében garantált véleménynyilvánítás szabadságából fakadó követelményekkel, mivel ezen alapjog védelmi körét nem terjesztette ki a IX. cikk (4) bekezdésével ellentétes módon a közügyek szabad, nyilvános vitatása körén kívül eső, az emberi méltóság korlátozhatatlan magát megsértő közlésekre – Indokolás [41].

⁷⁴ 3013/2016. (I. 25.) AB végzés, Indokolás [18]; 3221/2014. (IX. 22.) AB végzés, Indokolás [14]–[15].

Az Alkotmánybíróság már a 3/2015. (II. 2.) AB határozatban egy közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata eredményeként hozott ítélet felülvizsgálata során számon kérte a bíróságokon, hogy a jogszabály engedte értelmezési mozgáster keretein belül az érintett alapjog korlátozását a szükséges és arányos mértékű beavatkozás szintjére szorították-e.⁷⁵ Az Alkotmánybíróság a későbbiekben a büntetőjogi ügyekben is a fenti tesztet alkalmazta.⁷⁶ Mindazonáltal rögzítette, hogy az Alkotmánybíróság nem vonhatja el az ítélező bíróságok hatáskörét az előttük fekvő tényállás elemeinek átfogó mérlegelésére, csupán a mérlegelés alapjául szolgáló jogértelmezés Alaptörvénnyel való összhangját, illetve a mérlegelés alkotmányosági szempontjainak a megtartását vizsgálhatja felül.⁷⁷

Az Alkotmánybíróság a 3312/2017. (XI. 30.) AB határozatban magánfelek közötti jogvitát eldöntő bírói döntés alkotmányossági felülvizsgálata során azt kérte számon a bíróságokon, hogy van-e olyan alkotmányosan elfogadható cél, amely az alapjog-korlátozást igazolhatja, illetve az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjog-sérelem súlya megfelelő arányban állnak-e egymással.⁷⁸ Ezzel szemben az Alkotmánybíróság a 3145/2018. (V. 7.) AB határozatban szintén magánjogi jogvitában hozott bírói döntés felülvizsgálata során az érintett alapjogok védelmi körének feltárása mellett azok összemérését, kiméletes kiegyenlítését és méltányos egyensúlyba hozását kéri számon a bíróságokon azzal az indokolással, hogy egyik alapjog lényeges tartalma sem üresíthető ki, védeni kell annak a személynek az alapjogát is, akinek alapjogát a másik magánszemély alapjogának gyakorlása veszélyezteti.⁷⁹

A magyar szakirodalomban nem válik el élesen egymástól az Alaptörvényben biztosított jog fogalmának mint a befogadási eljárás tartalmi feltételének vizsgálata,⁸⁰ valamint az Alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalmának vizsgálata. A szakirodalom alapvetően az Alaptörvényben foglalt jog tág értelmezésével

⁷⁵ Indokolás [21].

⁷⁶ 1/2019. (II. 13.) AB határozat, Indokolás [21]; 14/2019. (IV. 17.) AB határozat, Indokolás [21]; 3089/2019. (IV. 26.) AB határozat, Indokolás [34].

⁷⁷ 14/2019. (IV. 17.) AB határozat, Indokolás [20]; 3089/2019. (IV. 26.) AB határozat, Indokolás [23].

⁷⁸ Indokolás [32]–[43]. Salamon László szerint a korlátozás szükségességének, arányosságának elve, valamint az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartása nem a jogalkalmazó, hanem a jogalkotó számára megfogalmazott garanciális szabályok, ezért a bíróság nem végezhet szükségességi-arányossági tesztet. Dr. SALAMON László alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 3312/2017. (XI. 30.) AB határozathoz, Indokolás [34]. Korábban: Dr. SALAMON László különvéleménye a 30/2015. (X. 15.) AB határozathoz, Indokolás [59]–[92]. Az arányossági teszt a jogalkalmazásban kérdéshez ld. POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: „Az arányossági teszt a jogalkalmazásban” *Alkotmánybírósági Szemle* 2016/2. 97–107. A bírói döntések felülvizsgálatára kidolgozott tesztek közötti különbségekhez ld. ZAKARIÁS (11. lj.) 28–29.

⁷⁹ Indokolás [70]. Hasonlóan: Dr. Varga Zs. András alkotmánybíró párhuzamos indokolása, dr. SZALAY Péter alkotmánybíró különvéleménye (csatlakozott: dr. STUMPF István alkotmánybíró) a 3312/2017. (XI. 30.) AB határozat, Indokolás [64]–[67], [82]–[102]. Hörchneré dr. Marosi Ildikó alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 3145/2018. (V. 7.) AB határozathoz, Indokolás [92]–[94].

⁸⁰ A befogadhatóság formai és tartalmi feltételeinek elhatárolásához ld. DELI Gergely: „A formai és tartalmi követelmények vizsgálata a befogadás visszaautásítása során” *Acta Universitatis Szegediensis Forum Acta Juridica et Politica* 2015/2. 38–45.

ért egyet⁸¹, ami azt feltételezi, hogy annak közvetlen sérelme esetén egyetértenek a széles körű felülvizsgálattal is, hiszen csak így érvényesül az Alaptörvényben foglalt jog védelme.⁸²

Ezzel szemben Pokol szerint a generalista alkotmánybíráskodás és a specializálódott bírósági rendszer ütközéséből fakadó feszültségek és „a háborúskodássá erősödés” elkerülésének az egyik – a felülvizsgálat megszüntetéséhez mint végponthoz képest enyhébb – útja a bírói ítéletek feletti kontroll szélességének visszametszése. A visszametszés módja pedig a korábbi aktivizmussal való szakítás jegyében az Alaptörvényben foglalt jog fogalmának szűk értelmezése.⁸³ Ennek értelmében „tényleg csak az Alaptörvényben biztosított jog”, azaz az Alaptörvényben kifejezetten nevesített jog „érintése” lehet a felülvizsgálat alapja. Pokol már a felülvizsgálat terjedelmének kereteit rögzítő alaphatározathoz csatolt különvéleményében kifogásolta, hogy a többségi indokolás elmulasztotta tisztázni az alapjogi relevancia terjedelmét, és rögzítette, hogy álláspontja szerint a felülvizsgálat csak az állam és egyén közötti jogvitákban lehetséges, a magánjogi jogviszonyokban nem.⁸⁴ Pokol ezzel még inkább beszűkíti a felülvizsgálat terjedelmét, gyakorlatilag kizárva a magánjogi jogvitákban hozott bírói döntések felülvizsgálatát. Pokol ugyanakkor elismeri, hogy ha az alapvető jogokat részletező törvényi rendelkezések ütköznek, akkor a bíró megteheti önmaga is az I. cikk mérlegelési tesztje alapján az ütközés feloldását „a részletező szabályok adta kereteken belüli nyitott térben”, amiből álláspontom szerint az is következik, hogy elfogadja: a bírói döntések alkotmánybírói felülvizsgálata vertikális jogviszonyokban kiterjedhet a bírói mérlegelés felülvizsgálatára is.

Az Alaptörvényben foglalt jog még szűkebb értelmezését jelenti a bírói mérlegelés felülvizsgálatának teljes elutasítása.⁸⁵

⁸¹ ORBÁN Endre: „A bírói döntések ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok tapasztalatai” *Acta Universitatis Szegediensis Forum Acta Juridica et Politica* 2015/2. 115.; NASZLADI Georgina: „Az alkotmányjogi panasz alanyi oldalának értelmezése az Alkotmánybíróság befogadási gyakorlata alapján” in: *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II.* (Budapest: HVG-ORAC 2019) 160.

⁸² A Csink–Fröhlich szerzőpáros abból indul ki, hogy az Alkotmánybíróság – fenntartva a korábbi gyakorlatát – megszorítóan értelmezi az Alaptörvényben foglalt jog fordulatot, mivel a jogállamiság-jogbiztonság sérelmén túlmenően az Alaptörvény *Alapvetés* című fejezetének egyéb rendelkezéseire sem lehet hivatkozni, vagy csak szűk körben. Álláspontjuk szerint a megszorító értelmezés a hatékony alkotmányvédelem gátja. CSINK Lóránt – FRÖHLICH Johanna: „Mire lehet alkotmányjogi panaszt alapítani? A jogvédelem alapjául szolgáló alaptörvény-ellenesség és az Alaptörvényben biztosított jog fogalma” in: *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II.* (Budapest: HVG-ORAC 2019) 1131–146. Ezzel szemben Naszladi szerint az Alkotmánybíróság igyekszik bővíteni az Alaptörvényben biztosított jogok körét, ugyanakkor nem enged teret az Alaptörvény nem alapvető jogokat tartalmazó fejezetében fellelhető szabályokra való parttalan szabályozásnak. NASZLADI (81. l.) 148–153.

⁸³ POKOL (10. l.) 237–239.

⁸⁴ Dr. Pokol Béla alkotmánybíró a 3/2015. (II. 2.) AB határozathoz fűzött különvéleménye, Indokolás [78].

⁸⁵ Dr. Szívós Mára alkotmánybíró a 3/2015. (II. 2.) AB határozathoz fűzött különvéleménye, Indokolás [86]. „A többségi döntés kizárólag az alkotmányossági szempontok mérlegelésének hiányára alapította a támadott ítélet megsemmisítését. Ezzel szemben mind az Alaptörvény, mind az Abtv. kizárólag abban az esetben teszi lehetővé az Alkotmánybíróság számára bírói döntések megsemmisítését, ha azok kifejezetten sértik valamely Alaptörvényben biztosított jogot.” A különvéleményhez csatlakozott Balsai István alkotmánybíró és Salamon László alkotmánybíró.

5. A „KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉS” SZÁMONKÉRÉSE A NÉMET ÉS MAGYAR GYAKORLATBAN

5.1. A „KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉS” SZÁMONKÉRÉSE A NÉMET GYAKORLATBAN

5.1.1. A „KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉS” MINT AZ ÖNKÉNYESSÉG TILALMA

Az „egyszerű jog” helyes értelmezése és alkalmazása a Heck-formula értelmében ki van véve az alkotmánybíróági felülvizsgálat alól. Ennek ellenére a német AB *kivételesen felülvizsgálja az „egyszerű jog” helyes értelmezését és alkalmazását is*. A német AB már egy 1954. évi adójogi tárgyú határozatában kimondta, hogy *önkéntes* a törvények értelmezése és alkalmazása, „ha az a *Grundgesetz*-t uraló gondolatok ésszerű értelmezése alapján már nem érthető, és ezért az következtetés merül fel, hogy a bírói döntés nem szakmai megfontolásokon alapul.”⁸⁶ Ezekben az esetekben a mérce az általános jogegyenlőségi klauzula [*Grundgesetz* 3. cikk (1) bekezdés], arra hivatkozással, hogy az eltérő elbánás jogegyenlőtlenséghez vezet.⁸⁷

Az 1976. évi kényszer-értékesítésről szóló határozatban állapította meg először a német AB a jogegyenlőségi klauzula sérelmét önkényes jogalkalmazás miatt azzal az indokolással, hogy a bíróságok a polgári eljárásjogi törvénykönyv tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó hatályos rendelkezését nem szakszerűen értelmezték.⁸⁸ A testület a későbbiekben is többször állapította meg a jogalkalmazás önkényességét.⁸⁹ Ennek során a formulát pontosította: „A törvény hibás értelmezése önmagában nem teszi önkényessé a bírói döntést. Önkényesség csak akkor merül fel, ha [a bíróság] egy nyilvánvalóan alkalmazandó normát nem vesz figyelembe, vagy a norma tartalmát megdöbbentő módon félreérti.”⁹⁰ Önkényes tehát az a bírói döntés, amely az egyszerű jog alapján nem elfogadható.

Az önkényesség formula alapja a jogegyenlőségi klauzula annak ellenére, hogy a jogalanyok közötti megkülönböztetés csupán fiktív. Ezért egyes szakirodalmi álláspontok szerint az önkényesség egy olyan eljárásjogi „transzformátor”, amely meghatározott egyszerű jogi hibákat különös alkotmányjogi sérelemmé, azaz – a bírói törvényhez kötöttségével összefüggésben értelmezett – általános jogegyenlőségi

⁸⁶ BVerfGE 4, 1 (6) Alleweldt szerint a Szövetségi Alkotmánybíróság még egyetlen egy határozatában sem állapította meg, hogy a bírói döntés nem szakmai megfontolásokon alapult. ALLEWELDT (14. lj.) 277–278.

⁸⁷ „Az általános jogegyenlőségi klauzula a jogállamiság alapvető követelményeként megköveteli az egyenlő jogalkalmazást. A hatályos jogot személyválogatás nélkül érvényesíteni kell; a jog szabályai mindenkit ugyanúgy jogosítanak és köteleznek; a bíróságok számára tilos az, hogy a hatályos jogot egyes személyek javára vagy terhére ne alkalmazzák.” BVerfGE 66, 331 (335).

⁸⁸ BVerfGE 42, 64.

⁸⁹ BVerfGE 57, 39 (42); 58, 163 (167); 66, 324 (331); 70, 93 (98); 71, 202 (205); 80, 48 (51); 86, 59 (63); 89, 1 (14).

⁹⁰ BVerfGE 87, 273 (278).

klauzula sérelmévé alakít át.⁹¹ Az önkényességi formula tehát *indirekt vagy közvetett alapjogsérelmen alapul*.⁹²

5.1.2. A BÍRÓI JOGFEJLESZTÉS FELÜLVIZSGÁLATA

A német szakirodalom egyes jelentős képviselői különböző javaslatokat fogalmaztak meg az alkotmánybírósági felülvizsgálat terjedelmének korlátozására. Ezek közül a Schumann-formula az egyik legjelentősebb, amely az alkotmánybírósági gyakorlatba is beépült. E szerint:

„Az értelmezési panasz sikeres, ha a kifogásolt bírói döntés olyan jogkövetkezményt alkalmaz, amelyet a jogalkotó normaként nem alkothatott volna meg. Sikertelen, ha a bíró az egyszerű jog keretei között marad, és ennek [jogalkalmazás] során nem ütközik olyan alkotmányos alapelvekbe, mint az önkényesség és a lényeges tartalom [...]”.⁹³

Schumann abból indul ki, hogy – az alkotmány által meghatározott fogalmak (*verfassungsgeprägte Begriffe*) figyelmen kívül hagyásával szemben – az alkotmány-jog által meg nem határozott fogalmak (*verfassungsunbestimmte Bestimmungen*), valamint a tartalommal való megtöltésükre alkalmazott jogtételek hibás értelmezése önmagában nem jelent alapjogsértést.⁹⁴

⁹¹ További hivatkozásokkal Kwang-hyun CHUNG: *Zur Nützlichkeit der Urteilsverfassungsbeschwerde. Eine rechtsvergleichende Betrachtung u. a. aus koreanischer Perspektive* (Seoul: Hamkemannubi 2012) 224.

⁹² Papier különbséget tesz direkt és a kizárólag törvénysértésen alapuló indirekt alkotmányosértés között, és csupán az előbbi esetén lát lehetőséget eredményes alkotmányjogi panaszra, ezzel kizárva az önkényesség vizsgálatát. Hans-Jürgen PAPIER: „Spezifisches Verfassungsrecht” und „einfaches Recht” als Argumentationsformel des Bundesverfassungsgerichts in: Christian STARCK (szerk.): *Bundesverfassungsgericht und Grundgesetz. Festgabe aus Anlaß des 25 jährigen Bestehens des Bundesverfassungsgerichts. Verfassungsgerichtsbarkeit I.* (Tübingen: J. C. B. Mohr 1976) 434–435. Waldner a közvetlen és közvetett alapjogsértés között tesz különbséget, de elfogadja a jogalkalmazás önkényességének felülvizsgálatát. Közvetett az alapjogsértés akkor, ha az egyszerű jog alkalmazása anyagi jogi szempontból hibás, és ennek eredményeképpen sérül valamelyik nevesített alapjog vagy legalább az általános cselekvési szabadság. Ezzel szemben az eljárási szabályok sérelme közvetlen alapjogsértést valósít meg. Wolfram WALDNER: Aktuelle Probleme des richterlichen Gehörs im Zivilprozess (Erlangen: Tennenlohe 1983) 268–270. Alleweldt az alapjogokhoz kötöttség (*Grundrechtskontrolle*) és a joghoz kötöttség felülvizsgálata (*Rechtsbindungskontrolle*) között tesz különbséget. Az alapjogokhoz kötöttség az alkotmánykonform értelmezés számonkérését jelenti, a joghoz kötöttség pedig az egyszerű jog figyelembevételének ellenőrzését. Szerinte az önkényes jogalkalmazás felülvizsgálata kivételes esetekben igazolható, mivel azt – a Grundgesetz 3. cikk (1) bekezdése mellett – a Grundgesetz 20. cikk (3) bekezdésének a bírói törvényhez és joghoz kötöttségének tétele, valamint az is alátámaszt, hogy az alapjogokat csak törvény korlátozhatja. ALLEWELDT (14. lj.) 94–98. 279.

⁹³ Ekkehardt SCHUMANN: *Verfassungs und Menschenrechtsbeschwerde gegen richterliche Entscheidungen* (Berlin: Duncker&Humblot 1963) 207., <https://doi.org/10.3790/978-3-428-41386-7>.

⁹⁴ „A Szövetségi Alkotmánybíróság ilyen helytelen értelmezés esetén szembesül azzal a kérdéssel, hogy a helytelen értelmezés, ha absztrakt törvénytartalom lenne, még megfelelne-e a Grundgesetznek.” SCHUMANN (93. lj.) 207.

Schumann célja az ún. „átgondolási módszerrel” (*Umdenken Methode*) az volt, hogy az alkotmánybíróági felülvizsgálatot a jogértelmezés jogkövetkezményét magában foglaló bírói jogtétel (*Rechtssatz*) felülvizsgálatára korlátozza,⁹⁵ és a jogtétel konkrét esetre alkalmazását – az önkényesség kivételével – kivonja a felülvizsgálat alól.

Az alkotmánybíróági gyakorlat meghaladta a Schumann-formulát, mivel a felülvizsgálat kiterjed a bírói mérlegelésre is. Abban az esetben ugyanakkor, ha a bírói döntésben megjelenik egy absztrakt jogtétel, akkor *a vizsgálat arra irányul, hogy „a bíróság által alkotott jogot” a törvényhozó megalkothatta volna-e*. A bírói jogfejlesztés felülvizsgálatának alkotmányos alapját a *Grundgesetz* 20. cikk (3) bekezdésének a bírói törvényhez és joghoz kötöttségének tétele képezi.

A német AB az 1973. évi Soraya határozatban azt vizsgálta, hogy a bíróságok figyelembe vették-e a jogfejlesztés során az alkotmányos kereteket. A határozat a Schumann-formula értelmében különbséget tett két kérdés között: egyrészt a határozat eredménye sérti-e az alapjogot, másrészt a bírói jogfejlesztés eljárása kifejezett törvényi alap hiányában összeegyeztethető-e a *Grundgesetz*-cel.⁹⁶

Ugyanakkor egy világos, joggyakorlatban és szakirodalomban egyaránt elismert határvonal megengedett és meg nem engedett jogfejlesztés között nincs.⁹⁷ Egyelőre az tűnik biztosnak, hogy a bírói alkotott jogot, amennyiben ezzel az alapjogok korlátozásának új tényállását alkotná meg, a német AB nem hagyná jóvá. A bíróságoknak egyrészt tilos a törvényalkotói akaratot értelmezéssel elferdíteni, másrészt tilos az alapjogot a törvényhozó által megengedett mértéken túl korlátozni.⁹⁸ Az előbbi esetben az önkényes jogalkalmazás tilalma merül fel, az utóbbi esetben viszont az alapjogok közvetlen sérelme.

⁹⁵ Hasonló álláspontot képvisel Bragyova, aki szerint „[e]gy bírósági ítélet akkor alkotmányellenes, ha az ítélet jogi alapja – a jogi norma – alkotmányellenes. A bírói ítéletet individuális – vagy konkrét(abb) tartalmú – normának tekintve eljuthatunk az ítélet jogi helyességét megalapozó jogtételhez. Ennek alkotmányellenessége teszi alkotmányellenessé a bírói ítéletet, és ezt vizsgálja az Alkotmánybíróóság.” BRAGYOVA András: A bírósági ítélet alkotmányellenessége. Alkotmánybíráskodás és rendes bíráskodás az alkotmányjogi panasz vizsgálatában in: *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II.* (Budapest: HVG-ORAC 2019) 104–105.

⁹⁶ A német AB megengedett bírói jogfejlesztésnek minősítette a BGB 253. §-ának egy további esettel való kibővítését. A BGB 253. §-a szerint nem vagyoni kár esetén csak a törvényben meghatározott esetekben lehet pénzübeli kártérítést igényelni. A bíróságok már korábban biztosították a BGB-ben nem kodifikált személyiségi jogok BGB 823. § (1) bekezdésében foglalt „egyéb jog”-ként érvényesülését, és a Soraya határozat alapjául szolgáló bírói döntések szerint megsértésük esetén a BGB 253. § alapján kártérítést lehetett igényelni. BVerfGE 34, 269 (283).

⁹⁷ Bodo PIEROTH – Bernhard SCHLINK: *Grundrechte. Staatsrecht II.* (Heidelberg: C. F. Müller 2011) 319–320.

⁹⁸ BVerfGE 63, 266 (289).

5.2. A „KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉS” KONTROLLJA A MAGYAR GYAKORLATBAN

5.2.1. A „KÖZVETETT ALAPJOGSÉRTÉS” MINT AZ ÖNKÉNYESSÉG TILALMA

Az AB – a német AB-hoz hasonlóan – *kivételesen felülvizsgálja a jogalkalmazás helyességét is*. Az AB a 20/2017. (VII. 18.) AB határozatban a bíró törvényeknek való alávetettségéből indult ki, melynek értelmében a bírónak a határozatait a jogszabályok alapján kell meghoznia. Az *önkényesség formula* szerint: „A vonatkozó jogszabályokat be nem tartó bíróság lényegében visszaél saját függetlenségével, amely adott esetben *ezen keresztül* a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog sérelmét okozhatja. Az a bírói ítélet, amely alapos ok nélkül hagyja figyelmen kívül a hatályos jogot, önkényes, fogalmilag nem lehet tisztességes, és nem fér össze a jogállamiság alapelvével.” – Indokolás [23]. A mérce tehát az Alaptörvény R) cikk (2) bekezdésére figyelemmel az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes bírósági eljáráshoz való jog arra hivatkozással, hogy a hatályos jog figyelmen kívül hagyása fogalmilag nem lehet tisztességes.

A konkrét esetben az AB a törvényszék *contra legem* jogalkalmazását három, egymást erősítő feltétel együttes fennállása következtében ítélte a tisztességes bírósági eljáráshoz való jogba ütközőnek. Egyrészt a törvényszék a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog mint eljárásjogi jellegű alapjog egy aspektusát, az indokolási kötelezettséget sértő módon nem indokolta meg, hogy az adott jogkérdésre irányadó, hatályos jogi normákat miért nem alkalmazta. Másrészt, ezzel párhuzamosan, a törvényszék önkényesen járt el akkor, amikor a jogkérdésre nyilvánvalóan vonatkozó jogi normákat nem vette figyelembe. Harmadrészt a törvényszék önkényesen járt el akkor is, amikor döntését egy olyan bírósági joggyakorlatra alapította, amelynek alapjául szolgáló jogi normákat a jogalkotó az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggésben kifejezetten hatályon kívül helyezte (Indokolás [23]).

Az AB a 23/2018. (XII. 28.) AB határozatban megerősítette a fenti határozatát azzal az indokolással, hogy az Alaptörvény 28. cikke és XXVIII. cikk (1) bekezdése természetes fogalmi egységet alkotnak, és a jogértelmezés Alaptörvényben rögzített elveinek betartása minden kétséget kizáróan részét képezi a tisztességes bírósági eljárásban megvalósuló jogértelmezéssel szemben állított minimális alkotmányos követelményeknek.⁹⁹

Az AB hangsúlyozta ugyan, hogy nem tekinti feladatának a *bírói jogalkalmazás felülvizsgálatát*, de azt az Alaptörvény 28. cikke egy újabb elemének, a *jogszabályi célhoz kötött jogértelmezési alapelv vizsgálatára is kiterjesztette*. A felülvizsgálat terjedelmét tehát tovább tágította, ugyanakkor az alkotmánykonform értelmezés kötelezettségével szemben a jogszabályi célhoz kötött jogértelmezést szűken értelmezte. Kiemelte, hogy:

⁹⁹ 23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [26].

„pusztán az a tény, hogy a bíróság a jogszabály céljának vizsgálata után azzal ellentétes tartalmú döntést hoz, nem eredményez minden esetben és feltétlenül alaptörvény-ellenességet. Egy ilyen követelmény a jogrend működőképességet veszélyeztető rugalmatlanságát idézhetné elő. Maga az Alaptörvény 28. cikke is akként fogalmaz, hogy a jogértelmezésnek a jogszabály célját elsősorban kell figyelembe vennie, és nem zárja ki, hogy a jogszabály tartalmának megállapításakor a bíróság egyéb szempontokra is figyelemmel legyen, és hogy ezek mérlegelése során, indokolt esetben, a jogszabály eredeti céljával ellentétes következtetésre jusson. Az a bírósági mérlegelés azonban, amely a jogszabály céljának vizsgálatát teljes mértékben és kifejezetten kizárja, már alaptörvény-ellenesnek minősül.”¹⁰⁰

Már az önkényesség formulát kidolgozó alaphatározathoz fűzött különvélemények kritikát fogalmaztak meg a felülvizsgálat terjedelmének kitérítésével szemben. A különvélemények arra mutattak rá, hogy a határozat azt a gyakorlatot változtatta meg, amely szerint az Alkotmánybíróság nem „szuperbíróság”, azaz nem perorvoslati fórum, így törvényértelmezési kérdésben nem foglal állást. Ezért az objektív mérce szerint hibás bírói döntés nem adhat alapot az Alkotmánybíróság beavatkozására.¹⁰¹

Azt is vitatták, hogy megállapítható lenne az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének sérelme, mivel a tisztességes eljáráshoz való jog kizárólag processzuális kérdésekre vonatkozik,¹⁰² nem az objektíve helyes eredményt védi a peres eljárás során, hanem arra hivatott, hogy a jogérvényesítésre megfelelő eljárásban, az eljárási garanciákra tekintettel döntsön a bíróság.¹⁰³ A normatív alapját veszített, „önkényes” bírói döntés kapcsán – a korábbi gyakorlatra hivatkozással –¹⁰⁴ a B) cikk (1) bekezdésének sérelmét vetik fel.¹⁰⁵

Egyes szakirodalmi álláspontok szerint viszont elképzelhetők olyan esetek, amikor megállapítható a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme, ez azonban nem jelentheti a rendes bírósági döntés törvényeségi felülvizsgálatát.¹⁰⁶ Ilyen eset a logikus

¹⁰⁰ 23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [30].

¹⁰¹ Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó alkotmánybíró különvéleménye a 20/2017. (VII. 18.) AB határozathoz, Indokolás [41]; Hasonlóan: Dr. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró különvéleménye a 20/2017. (VII. 18.) AB határozathoz, Indokolás [34].

¹⁰² Dr. Salamon László alkotmánybíró különvéleménye a 20/2017. (VII. 18.) AB határozathoz, Indokolás [48].

¹⁰³ Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó alkotmánybíró különvéleménye a 20/2017. (VII. 18.) AB határozathoz, Indokolás [44].

¹⁰⁴ A *contra legem* bírói jogértelmezés felveti „a bíróságok törvényeknek való alávetettsége elvének sérelmét is. A jogállamiság elvéből, követelményéből az is következik, hogy a jogértelmezés nem válhat a jogalkalmazó szerv önkényes, szubjektív döntésének eszközévé. Ellenkező esetben sérülne a jogbiztonság követelménye, a jogalkalmazó szervek döntéseire vonatkozó kiszámíthatósági és előre láthatósági elvárás” (3026/2015. (II. 9.) AB határozat, Indokolás [27]; 3173/2015. (IX. 23.) AB határozat, Indokolás [52]).

¹⁰⁵ Lásd: 102. és 103. lj.

¹⁰⁶ CHRONOWSKI Nóra – VINCZE Attila: „Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bank kiadományozási joga ügyében: A közjogi személyek alkotmányjogi panasz” *Jogesetek Magyarázata* 2019/1. 3–12.

és módszertanilag helytelen indokolás hiánya,¹⁰⁷ illetve a hatályos jog figyelmen kívül hagyása.¹⁰⁸

Vitatott a felülvizsgálatnak az Alaptörvény 28. cikkének „jogértelmezési klauzulára” alapozása is.¹⁰⁹ Egyes vélemények szerint nem állapítható meg egy bírói döntés alaptörvény-ellenessége önmagában annak vizsgálatával, hogy az eljáró bíróságok az Alaptörvény 28. cikkében foglalt teleologikus értelmezés kötelezettségét megtartották-e. Ennek az egyik oka az, hogy a jogszabályokat a bíróságok önállóan értelmezik, és ez a jogkör nem teremthet alapot arra, hogy minden olyan esetben beavatkozzon a bíróságok tevékenységébe, amikor olyan (állítólagos) jogszabálysértő jogalkalmazásra került sor, mely egyéb jogorvoslati eszközzel nem orvosolható.¹¹⁰ Amennyiben az Alkotmánybíróság maga vizsgálja az ágazati törvények célját, az Alkotmánybíróság Alaptörvényben és Abtv.-ben meghatározott funkcióján és feladatkörén kívülre kerül.¹¹¹

Ezzel szemben álló álláspont szerint a hetedik alaptörvény-módosítást követően – amely 2019. január 1-jétől a jogszabály célja fényében történő kötelező értelmezést az adott jogi rendelkezés törvényi indoklásába foglalt normatív iránymutatások figyelembevételéhez köti –, elvi érveléssel kellett volna rögzíteni: a bíróság az Alaptörvény 28. cikkének értelmezési parancsát nem zárhatja ki azzal az indokkal, hogy az alkalmazandó jogszabály egyértelmű.¹¹²

Már az önkényesség formula „ezen keresztül” kitételéből következik, hogy az alapvetően közvetett alapjogséremlen alapul. Ezért az alkotmánybírói vizsgálat terjedelmét tekintve *indokolt különbséget tenni az Alaptörvényben foglalt jogok közvetlen és közvetett sérelmének vizsgálata között.*¹¹³ *Közvetlen a jogsérelem, ha a*

¹⁰⁷ CHRONOWSKI–VINCZE (106. lj.) 10.

¹⁰⁸ KOVÁCS Ágnes: Tájékoztató a kerettel: Az Alkotmánybíróság „MNB-Határozata” – szkeptikus olvasat. *Fundamentum* 2019/1–2. 114.

¹⁰⁹ KOVÁCS (108. lj.) 115.

¹¹⁰ Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró különvéleménye a 23/2018. (XII. 28.) AB határozathoz, Indokolás [65].

¹¹¹ Dr. Schanda Balázs alkotmánybíró különvéleménye a 23/2018. (XII. 28.) AB határozathoz, Indokolás [107].

¹¹² Dr. Pokol Béla alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 23/2018. (XII. 28.) AB határozathoz, Indokolás [37], [39].

¹¹³ Orbán a közvetlen alapjogi kapcsolat vagy a közvetlen alapjogi kihatás elve alá sorolja azokat az eseteket, amelyekben a törvényességi kérdésekben elkövetett hiba olyan súlyú, hogy az egyben *contra constitutionem* bírói döntést eredményez. De Orbán a tényállás jogi értékelésének és a bírósági mérlegelés felülvizsgálatát sorolja ide. ORBÁN (81. lj.) 118–119. A Somody–Vissy szerzőpáros a *par excellence* alapjogi ügyeket és az ún. alapjogi relevanciával bíró ügyeket különbözteti meg. Az előbbieket kifejezetten alapjogi igény érvényesítésére irányulnak, az utóbbiak nem direkt alapjogi igényérvényesítésre irányulnak, hanem a szakjogi ügyek helytelen eldöntése okoz alapjogséremlen. A szerzőpáros tehát – Orbánhoz hasonlóan – az alapjogi és a szakjogi kérdések elkülönítésére használja a fenti tipológiát. Ugyanakkor felismeri, hogy bizonyos esetekben az alap- és szakjogi kérdések nem különíthetők el, illetve más esetekben – álláspontjuk szerint – maga az Alkotmánybíróság nem megfelelően határolja le az alkotmánybírói felülvizsgálat terjedelmét, mégpedig a befogadási eljárás során, ezzel „illegitim módon” korlátozva a bíróság döntési szabadságát. SOMODY Bernadette – VISSY Beatrix: „Az alkotmánybírói döntések rendesbírói végrehajtása: normatív elvárások – tényleges gyakorlat” in: *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II.* (Budapest: HVG-ORAC 2019) 343–348.

bíróság az alkotmánykonform értelmezés kötelezettségének figyelmen kívül hagyásával sérti meg az érintett Alaptörvényben foglalt jogot. *Közvetett* a jogsérelem akkor, ha *a bíró a törvényhez kötöttségének figyelmen kívül hagyásával* valósítja meg a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét. Álláspontom szerint az indokolás hiánya a tisztességes eljáráshoz való jog közvetlen sérelmét valósítja meg, a hibás jogalkalmazás, például a hatályos jog figyelmen kívül hagyása azonban önmagában nem okoz alapjogsérelmet.

Az önkényesség formula – a német alkotmánybíróági gyakorlathoz hasonlóan – a magyar alkotmánybíróági gyakorlatban is eljárásjogi „transzformátor”-ként működik, amely egyszerű jogi hibákat úgy alakít át alapjogi sérelemmé, hogy az önkényesség tilalmát a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmi elemévé teszi. Az önkényesség tilalma – a jogszabályok be nem tartására utalás miatt – a bíróságok minden jogsértésére kiterjedhet, így a bírói döntés alkotmánybíróági felülvizsgálatának terjedelme partalanná válhat. Ráadásul az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 28. cikkében foglalt jogértelmezési elveket (alaptörvény-konform jogértelmezés és teleologikus jogértelmezés) is a tisztességes eljáráshoz való jog védelmi körébe vonta, amivel – a jogszabályok be nem tartása mellett – a jogértelmezés módszereinek a figyelmen kívül hagyását is alapjogsérelemmé alakítja át.

5.2.2. A BÍRÓI JOGFEJLESZTÉS FELÜLVIZSGÁLATA

Az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdése szerint a Kúria biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz. A jogegységi határozatot az Alkotmánybíróság már a korábbi gyakorlatában egy sajátos jogi normának tekintette,¹¹⁴ az Abtv. 37. § (2) bekezdésében pedig alkotmányjogi panasz alapján is lehetőséget biztosít a jogegységi határozatok önálló felülvizsgálatára. Az alkotmányjogi panasz ebben az esetben is az Alaptörvényben biztosított jogok sérelmére alapítható.

Itt érdemes megemlíteni azt a szakirodalmi javaslatot,¹¹⁵ amely – a Schumann-formulához hasonlóan – a felülvizsgálat terjedelmét a bírói döntésben foglalt jogtétele vizsgálatára kívánja szorítani.

Bragyova a bírói ítéletet „individuális – vagy konkrét(abb) tartalmú – normának” tekinti, amely megállapítja az általános jogi norma jelentését. Álláspontja szerint az Alkotmánybíróság a bíróság ítéletének ezt a normatív alapját, amelyet jogtételek nevez, vizsgálhatja, és csak annak az alkotmányellenességét állapíthatja meg. Az alkotmányellenes norma alkalmazását lehetségesnek tartja, de a norma alkotmányellenes értelmezését és alkalmazását nem, mivel az értelmezés mindig a norma jelentését állapítja meg. A jog ennek értelmében az, ahogyan a bíróság értelmezi. Erre tekintettel – Bragyova szerint – helytelen az Alkotmánybíróság azon gyakorlata, amely „az Alaptörvény megsabta értelmezési tartomány megsértését” tartja alkotmányellenesnek. Ezt a megállapítását azzal indokolja, hogy az Alkotmánybíróság

¹¹⁴ ZAKARIÁS Kinga – POTJE László: „A jogegységi határozatok alkotmánybíróági felülvizsgálata” *Jogtudományi Közlöny* 2010/11. 487.

¹¹⁵ BRAGYOVA (95. lj.) 104., 110., 115., 117.

nem vizsgálhatja felül a bírói jogértelmezés helyességét, mivel a szakjogok értelmezése a bíróságok feladata. Ugyanakkor a bírói jogértelmezés alkotmánykonform voltának felülvizsgálatára is csak az ítéletet megalapozó jogtétel tekintetében lát lehetőséget. Ez az elképzelés mind ez idáig nem épült be az alkotmánybíróági gyakorlatba.¹¹⁶

6. KONKLÚZIÓ

Bár az Alkotmánybíróság már működésének első évétől kezdve megkísérelte az elmozdulást az elvont, hierarchikus alkotmányvédelemtől az egyéni jogsérelmek orvoslása irányába, húsz évet kellett várnia arra, hogy hatásköre – német mintára – kiterjedjen a jogalkalmazás felülvizsgálatára is. Ez lényeges változást eredményezett az AB és a rendes bíróságok kapcsolatában, amely felveti azt a kérdést, hogy hol húzódik a határ a rendes bíróságok hatáskörébe tartozó kérdések és az AB hatáskörébe tartozó kérdések között, azaz mire terjed ki a bírói döntések alkotmánybíróági felülvizsgálata. A felülvizsgálat terjedelmének vizsgálata során jó viszonyítási pontot jelent a szabályozás mintájának tekintett német joghoz kapcsolódó alkotmánybíróági gyakorlat, ugyanakkor érdemes megfontolni az évtizedek alatt kikristályosodott szakirodalmi álláspontokban megfogalmazott kritikát, és tekintettel kell lenni arra is, hogy a német alapjogi dogmatika differenciáltabb, mint a magyar.

A német alkotmánybíróági gyakorlatban a felülvizsgálat elsősorban a *közvetlen alapjogsértés kontrolljára* terjed ki, amely az alapjogok védelmi körének felimerése mellett kiterjed az alapjogok ütközése esetén a mérlegelés felülvizsgálatára is. A német AB azonban az önkényesség tilalmára hivatkozva kivételesen számonkéri a *közvetett alapjogsértést* is, ami már az „egyszerű jog” helyes értelmezésének és alkalmazásának ellenőrzését jelenti. Ezekben az esetekben az általános jogegyenlőségi klauzula eljárásjogi „transzformátorként” működik, amely a bíróság bármilyen hibáját képes alapjogi sérelemmé konvertálni, ezzel partalanná téve az eljárásjogi szempontból releváns alapjogsértések fogalmát.

A magyar alkotmánybíróági gyakorlat átvette a német gyakorlat több elemét, vagy legalábbis hasonló formulákat találunk a bírói döntés felülvizsgálatának a terjedelmére vonatkozóan. Az AB felülvizsgálja az *alapjogok közvetlen sérelmét*, amely az alapjogok védelmi körének figyelembevételén túlmenően kiterjed az ütköző alapjogok egymással szembeni mérlegelése alkotmányosságának kontrolljára is. A német gyakorlat mintaként tekintése során figyelembe kell venni, hogy Németországban az alkotmányjogi panasz jogintézménye hét évtizedes alkotmánybíróági gyakorlaton keresztül, fokozatosan bontakozott ki, és egyúttal differenciált anyagi jogi tesz-

¹¹⁶ Bragyova szerint a 19/2014. (V. 30.) AB határozatban a következő jogtétel alkotmányosságáról döntött: „az internetes tartalomszolgáltató felelős minden ismeretlen szerzőtől származó megjelentetett komment jogellenes tartalmáért.” Ezzel szemben a határozat indokolása szerint „az Alkotmánybíróság azt vizsgálta, hogy a sajtó és a véleménynyilvánítás (a kommentekben megjelenő vélemények) szabadságának alaptörvény-ellenes korlátozását jelenti-e a bírósági határozatokban foglalt jogértelmezés.” Indokolás [45].

teket dolgozott ki. Ezért a bírói mérlegelés felülvizsgálatára irányuló gyakorlat is csak a jogalkalmazás felülvizsgálatára kidolgozott anyagi jogi tesztek letisztulását követően lehet követendő példa az Alkotmánybíróság számára.

Az AB kivételesen felülvizsgálja a közvetett alapjogsértést is, ami a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban is a jogszabályok helyes értelmezésének és alkalmazásának kontrollját jelenti. Az eljárásjogi „transzformátor” ebben az esetben a tisztességes eljáráshoz való jog. Jelentős különbség a német és magyar gyakorlat között, hogy az utóbbi – az Alaptörvény 28. cikkével összhangban – kiterjed a jogszabályi célhoz kötött jogértelmezési alapelv vizsgálatára, amelyet szintén összekapcsol a tisztességes eljáráshoz való joggal.

Az *alapjogsértés* ezekben az esetekben is *csak közvetett*, mivel a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme csupán a bíró törvényhez kötöttsége követelményének sérelme miatt valósul meg. A „közvetett alapjogsértés” kontrolljával az AB elszakad az alkotmányjogi panasz szubjektív alapjogvédelmi funkciójától. Az önkényes jogalkalmazás felülvizsgálata ugyanis – a bíró törvényhez kötöttségének az érvényesítésével – az objektív jogrend alkotmányos védelmét szolgálja. Az önkényesség tilalma a bíróságok minden jogsértésére kiterjedhet, így a bírói döntés alkotmánybírósági felülvizsgálatának terjedelme partalanná válhat, tovább növelve a bírói döntés elleni alkotmányjogi panaszba eleve kódolt feszültséget az AB és a rendes bíróság között.